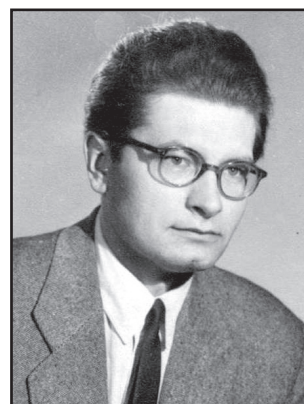

Kilencven éve született az Országgyűlési Könyvtár egykori főigazgatója, Száva-Kováts Endre (1928–2017)

JÓNÁS Károly

Családi és iskolai háttér

Száva-Kováts Endre (SZ-K. E.) volt könyvtári főigazgató 2017-ben hunyt el, idén lett volna 90 éves. Az évfordulóhoz kapcsolódva röviden áttekintjük életpályáját és a Parlamenti Könyvtár vezetői székében töltött ötéves tevékenységét.

1928. július 12-én Budapesten született. Édesanyja, Resch Katalin (1892–1975) az 1920-as években geológus lett, 1925-ben doktorátust szerzett, és a *Földtani Közlönyben* több jeles tanulmányt publikált. Apja, Száva-Kováts József (1898–1980) kiemelkedő meteorológus, 1945-ben a Pázmány Egyetem bölcsészkarán, majd 1950-ben a Természettudományi Karon a magyarországi meteorológiai egyetemi képzés és tanszék megszervezője volt, aki professzorként és az MTA Meteorológiai Tudományos Bizottságának tagjaként mikro- és agrometeorológiai obszervatóriumot létesített. (1953-ban koholt vádak alapján elbocsátották a tanszékvezetői állásból, bebörtönözték, és 1954-ben szabadult ugyan, de a nemzetközileg is elismert tudós a továbbiakban állás- és publikációs

lehetőséget nem kapott: a Fővárosi Bíróság 1995-ben – 15 évvel halála után – semmisítette meg a karrierjét derékba törő koncepciós ítéletet.)¹ A tudományos pályát gyakorló értelmiségű szülőknek három fiúgyermekük született: Endrén kívül Gábor (1930–2013) mérnök-geodéta, valamint László (1932–?) mérnök. A testvérek 1956-ban külföldre távoztak: Gábor Amerikában, László Kanadában telepedett le. Mindketten a műszaki felsőoktatásba kerültek, előbbi egyetemi, utóbbi főiskolai tanár lett.

Endre 1946-ban érettségizett a budai Szent Imre Gimnáziumban, és még ebben az évben beiratkozott a Pázmány Péter Tudományegyetem földrajz–történelem szakára. 1947-ben az Eötvös József Collegium bejáró tagja lett.² Az 1947–1948-as tanév vége felé a diákelnök-választáson a kollégium kommunista frakciójának jelöltje ellen több társával együtt másik jelöltre szavazott, akit meg is választottak. Emiatt és a fokozódó kommunista nyomás hatására a kollégium igazgatója, *Keresztury Dezső* lemondott (ami ténylegesen a leváltását jelentette), Endrét pedig *fasiszta*

összeesküvésben való részvétel címszóval bélyegezték meg. Ezért 1948 júniusában eltávolították – önéletrajza szerint kilépett – a kollégiumból,³ nem várta meg, amíg kiteszik az intézményből. Kálváriája ekkor kezdődött; bár ugyanebben az évben húszévesen a geográfiai szakmai folyóiratban már komoly tudományos cikket közölt,⁴ a még egyetemista szerzőt a *Köznevelés* 1949. október 1-jei számában az új rendszer nyílt ellenségének kiáltották ki.⁵ Miután nem vállalta az egyetemi pártszervezet által diktált, megalázó feltételeket, 1949 végén – fél évvel az abszolutórium előtt – kénytelen volt az egyetemet is elhagyni.⁶

„Ez a két lépés deformálta egész életútját” – fogalmazta meg egyes szám harmadik személyben írott önéletrajzában SZ-K. E.⁷ Egy építőipari vállalatnál csak segéd munkásként tudott elhelyezkedni, és internált szüleiivel hosszabb ideig Béren (Nógrád megye) élt.⁸ Később különböző állami kereskedelmi vállalatoknál adminisztratív munkakörököt töltött be. Szabadidejében tudományos kutatásokat végzett geográfiai szakterületen, de írásait itthon tizenhét éven át, 1965-ig nem közölték annak ellenére, hogy 1960-ban a svájci *Geographica Helvetica* című nemzetközi földrajztudományi folyóiratban a „földrajzi táj” fogalmát kritikusan elemző tanulmánya megjelent.⁹ (1949 és 1959 között készült hét tanulmánya kéziratban maradt.¹⁰)

1960-tól felesége haláláig házasságban élt Bán Klára (1929–2003) adminisztrátorral, gyermekük nem született.¹¹

1963-ban miniszteri engedéllyel folytathatta egyetemi tanulmányait. Valamennyi szigorlatát újra le kellett tennie: így szerzett középiskolai földrajztanári oklevelet, 1965-ben pedig geográfus egyetemi doktori címet.¹² Ezt követően levelező tagozaton több évi tanulás és kutatómunka után 1971-ben egyetemi könyvtárosi másoddiplomáját és a földrajztudomány könyvtári osztályozáselmélete témakörben megvédett disszertációjával¹³ második egyetemi doktori címét is megkapta.¹⁴ Nem sokkal később a könyvtári osztályozásról szóló két hosszabb tanulmányát is publikálta.¹⁵

Földrajzi és informatikai tudományos tevékenysége

Földrajzi tárgyú írásait külföldön 1960-tól a *Geographica Helvetica*, az *Izvestija Akademija Nauk SZSZSZR*, Szer. *Geograficeszkaja*, a *Soviet Geography: Review and Translation* és a *Die Erde* című folyóiratok közölték német, orosz és angol nyelv-

ven, itthon pedig az 1948 és 1965 közötti kényszerű pauzát követően tanulmányai a *Földrajzi Értesítő*, a *Magyar Tudomány*, továbbá a *Tudományos és Műszaki Tájékoztató* című folyóiratokban jelentek meg.

Földrajzi publikációs tevékenységét végig ellentmondások kísérték. 1965-ben, a *Földrajzi Értesítőben* közölt tájelméleti tanulmányát¹⁶ hét éven át – véleménye szerint – „marxista ideológiai támadások érték”, miközben azt 1966-ban a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának folyóirata és angolra fordítva a Washingtonban kiadott, szovjet földrajzi tematikájú folyóirat (címeiket ld. fentebb) közölte. SZ-K. E. a kritikákra 1968-ban, 1972-ben és 1973-ban a *Földrajzi Értesítőben* válaszolt, önéletrajza szerint az ideológiai ellenérveket tételesen cáfolta. 1966-ban a *Geographica Helvetica* és a *Magyar Tudomány* helyt adott „alkalmazott földrajz”-zal kapcsolatos értekezésének,¹⁷ majd tíz évre rá előbbi folyóirat a földrajzi tájelméletet összegző, vitára számító tanulmányának.¹⁸ Ezek bel- és külföldön is visszhang nélkül maradtak, ezért a szerző nem látta értelmét, hogy folytassa földrajztudományi munkásságát.

Már némileg korábban is és a fentebb említett könyvtáros végzettségi előzmények tükrében valószínű, hogy SZ-K. E., aki kenyérkereső munkája mellett a tudományos kutatásnak élt, már készült a váltásra, mert egyre inkább az informatika felé orientálódott. Az informatikai felezési idő és a szakirodalmi hivatkozáselemzés témakörében 1973 és 2008 között számos cikke¹⁹ jelent meg a *Tudományos és Műszaki Tájékoztató*ban, valamint külföldön a *Naucsno-Tehnicoszkaja Informacija*, a *Die Erde*, a *Journal of Information*, a *Science*, a *Current Science*, az *International Information, Communication and Education* és a *Journal of the American Society for Information Science* című folyóiratokban. (Német nyelvtudása tökéletes volt, egyéb nyelvre lefordította cikkeit.²⁰) Informatikai témát választva 1975-ben írta és 1977-ben védte meg kandidátusi disszertációját²¹ is, amely kisebb módosításokkal külön könyvként is megjelent.²² A védést követően tíz év múlva fejezte be hivatkozáselemzési, könyvtár- és információtudományhoz tartozó, nagydoktori értekezését,²³ amelyet 5 évig elhúzódó eljárás végén, 1991-ben tudott csak megvédeni. Tudományos intézményünk az értekezést irodalomtudományi témakörbe sorolta, így lett SZ-K. E. 1992-ben hivatalosan az irodalomtudomány akadémiai doktora.²⁴ Értekezését a szerző könyvvé szerkesztette, de kiadását kiadó nem vállalta, ezért azonos címmel saját költségén jelentette meg.²⁵

Az Országgyűlési Könyvtár (OGYK) élén

Miután 1988-ban hatvanéves korában a Metalloglobus vállalattól nyugdíjba ment,²⁶ tovább folytatva hivatkozáselméleti kutatásait, 1990-ben megpályázta az OGYK könyvtárvezetői állását. Ennek rövid előzménye a következő:²⁷

1990-ben a könyvtár még nem az Országgyűlés, hanem a művelődési tárca irányítása alá tartozott; vezetési feladatait 1989 októberétől, *Balázsné Veredy Katalin* főigazgató nyugdíjba vonulásától *Pintér Katalin* megbízott főigazgató látta el. 1990. október 25-én *Szabad György*, az Országgyűlés elnöke megállapodott *Andrásfalvy Bertalan* művelődési és közoktatásügyi miniszterrel, hogy „1991. január 1-jei hatállyal helyreállítják az Országgyűlés és az Országgyűlési Könyvtár történelmileg kialakult szerves kapcsolatát”, amely 1952-ben szakadt meg. A megállapodást követően a házelnök a könyvtár főigazgatói állásának betöltésére – 5 éves kinevezéssel – pályázatot hirdetett, amelynek értékelésére könyvtári szakemberekből, valamint az Országgyűlés Hivatalának és a könyvtárnak egy-egy képviselőjéből álló bizottságot bízott meg. A pályázatra 14 fő jelentkezett. A pályázattal bizottság az első három helyen a könyvtár két vezető munkatársának és egy, évek óta a könyvtárban dolgozó volt kollégának a kinevezését javasolta, de az Országgyűlés elnöke 1991. február 15-től – miután az első helyen szereplő jelölt személyi feltételek teljesítéséhez kötött egyéves megbízását nem fogadta el – meglepetésre nem a második vagy harmadik jelöltet, hanem a nyugdíjas léte miatt nem is rangsorolt, könyvtáros végzettségű és elméleti informatikai kutatásokkal foglalkozó Száva-Kovács Endre kandidátust nevezte ki.²⁸ 1991. február 14-én *Szabad György* elnök a Parlamenti Könyvtár összmunkatársi értekezletén *Dornbach Alajos* országgyűlési alelnöknek és *Soós Tibornak*, az Országgyűlés Hivatala vezetőjének jelenlétében bejelentette SZ-K. E. öt évre szóló főigazgatói kinevezését. Egyidejűleg *Pintér Katalin* megbízott főigazgatót felmentette tisztségéből.

Az új főigazgató nyugdíjas helyzetét megváltoztatva reaktiváltatta magát, és – az elnök személyi vonatkozású döntésének teljesülését követően – hamarosan belső átszervezést hajtott végre. 1991. május 1-jétől a főigazgató irányítása alatt három igazgatóság alakult meg: a Könyvtári Igazgatóság vezetője a könyvtári igazgató 4 osztályt felügyelt (gyarapítási osztály, feldolgozó osztály, olvasószolgálati osztály és különgyűjteményi osztály); a Tájékoztatási

Igazgatóság élén a tájékoztatási igazgatóval három egységet kapott (információs és dokumentációs osztályt, továbbá új osztályként a képviselő-tájékoztatási osztályt, amely 1991 augusztusától két helyszínen, az OGYK ideiglenes képviselői olvasótermében és a Képviselői Irodaházban működött, és a számítástechnikai részleget); a Gazdasági Igazgatóság (a gazdasági igazgató és a hozzá tartozó gazdasági osztály szervezeti kerete ugyanaz maradt). Három osztály neve megváltozott: az olvasószolgálati osztályból könyvtárhasználati, az információs és dokumentációs osztályból dokumentációs és információs, a jogi tájékoztatási osztályból jogtudományi bibliográfiai osztály lett. Utóbbi és az igazgatási osztály a főigazgató közvetlen felügyelete alá került. A korábbi szervezeti keretben létező főigazgató-helyettes kinevezését és státuszát a főigazgató mellőzte.

SZ-K. E. a nagyobb szervezeti egységek irányítását a három igazgatóra bízta, akik az osztályvezetők révén végeztették a belső munkamegosztás szerint osztályokra bontott, mindennapi könyvtári teendőket. A továbbiakban az OGYK néhány fontosabb eseményét, eredményeit, problémáit ismertetjük az új főigazgató öt éves periódusában:²⁹

1991-ben

- A magyar folyóiratok volt emeleti raktári termében – még a Művelődési és Közoktatási Minisztérium finanszírozásában évekig tartó átépítés lezárásával – megtörtént a kétszáz ezer kötetes új tömörraktár műszaki átadása az ideiglenesen kényszerből másutt elhelyezett és a beérkező új könyvek részére.
- A könyvtár cserében megkapta az Igazságügy-minisztérium „KARTOTÉK” nevű jogszabályadatbázisát.
- A Képviselői Irodaházban – az USA kongresszusának támogatásával – az Országgyűlés Hivatala és az Országgyűlési Könyvtár közös működésében, kihelyezett könyvtári részleggel szeptembertől megnyílt a Képviselőtájékoztatási Központ.
- Júliusban SZ-K. E. főigazgató rendelkezett a Tanácsköztársasági különgyűjtemény megszüntetéséről. (A munkálatok 1992-ben fejeződtek be).
- Az MTI gazdag számítógépes sajtóadatbázisa 1988-as kezdő évvel a könyvtár számára is elérhetővé vált.
- A könyvtár 1991-től részt vett az Európa Tanács és az Európa Parlament közös szervezete (Parlamenti Kutatás és Dokumentáció Európai

Központja – ECPRD) munkacsoportjainak tevékenységében.

- Lezajlott a könyvek és időszaki kiadványok könyvtári katalógusa számítógépes adatbázisának kiépítése és a számítógépes beiratkozásra való áttérés.

1992-ben

- Az év elejétől a Jogtudományi bibliográfiai osztály neve Jogi szakirodalmi osztályra változott.
- A könyvtár intézményi tagként belépett az IFLA-ba.
- A Magyar országgyűlések írásai különgyűjtemény neve Magyar parlamenti különgyűjteményre változott.
- Április 15-től a könyvtár kis olvasótermének és a katalógus körfolyosó egy részének átadásával létrejött az Európa Tanács Információs és Dokumentációs Központja, működését a házelnök a könyvtár főigazgatójának felügyelete alá helyezte.
- Beérkezett az első színes másológép.
- A kölcsönzési adatbázis számítógépre vitele megkezdődött.
- A könyvtár összeállította első CD lemezét, amely a PRESSDOK és a HUNDOK adatbázisokat tartalmazta. A lemez előbb évente, később félévenként frissített adatokkal jelent meg.
- Október 1-jétől hat órával rövidebb lett a könyvtár pénteki nyitvatartási ideje (9–14 óra), a többi napon változatlan (hétfőtől csütörtökig 9–20 óra, szombaton 9–18 óra) maradt.
- Az 1991–1992-es évek folyamán megszületett a Magyar jogi bibliográfia számítógépes adatbázisa, amely 1990-től tartalmazta a Magyarországon megjelent jogi témájú könyveket, cikkeket és tanulmányokat. Ugyancsak számítógépre került a külföldi állam- és jogtudományi irodalom adatbázisa a külföldön megjelent jogtudományi folyóiratok feltárása alapján 1988-as kezdettel.

1993-ban

- A főigazgató többszöri kérelmére a könyvtár visszakapta az Országház kupolája alatti földszinti körfolyosónak évtizedekig más részlegek által használt részét.
- Az Országgyűlés által kifejlesztett Parlamenti Információs rendszer (PAIR) a könyvtár számára is elérhetővé vált.
- Üzembe helyezték az első önkiszolgáló olvasói másológépet.
- November 5-én a főigazgató javaslatára Szabad

György országgyűlési elnök névadó ünnepség keretében felavatta a Külföldi parlamenti és az ENSZ gyűjtemény olvasótermét Kossuth-teremként,

- a Magyar parlamenti különgyűjtemény termét pedig Deák-teremként, és leleplezte a termekben a két egykori államférfi díszes keretbe foglalt arcképét.
- Befejeződött a kölcsönzési adatok előző évben megkezdett számítógépes feldolgozása, és új kölcsönzési szabályzat lépett életbe.

1994-ben:

- Júniusban robbantásos merénylet történt az Országház 19-es kapujánál. Ezt követően a Ház fokozott biztonsági intézkedéseket vezetett be, melyek a könyvtár működését is jelentősen befolyásolták (őrségi ügyelet a bejáratnál, ellenőrzés, átvilágítás stb.).
- Decemberben az elavult könyvszállító teherliftet személy- és teherszállításra alkalmas liftre cserélték.
- 1993–1994-ben a könyvtár újabb számítógépes adatbázisokkal gazdagodott: előfizetés révén CD lemezen megkapta a hatályos jogszabályok teljes szövegű adatbázisát (KOMPLEX – CD JOG-TÁR), az Országos Széchényi Könyvtártól a külföldi folyóiratok magyarországi lelőhelyjegyzékét tartalmazó Nemzeti Periodika Adatbázist (NPA), valamint a Magyar Nemzeti Bibliográfia 15 éves számítógépes adatgyűjteményét (1976–1991); a Belügyminisztérium pedig rendelkezésre bocsátotta az önkormányzati, közigazgatási, rendőrségi vonatkozású sajtóadatbázisát.
- 1994–1995-ben a könyvtár pályázati támogatással CD lemezre vitte a Magyar jogi bibliográfia 1990-től épített adatbázisát.

1995-ben

- Finanszírozási problémák miatt „a Könyvtár 1995 őszen kénytelen volt [...] 184 (külföldi) folyóiratnak az 1996. évre szóló előfizetését lemondani.”
- A könyvtár 125 éves jubileumának megünneplésére az intézmény összefoglaló történetének kiadásával az Országház felsőházi ülésterében ünnepi ülést tartottak.

Száva-Kováts Endre beszédet mond az Országgyűlési Könyvtár megalakulása 125. évfordulóján a Parlament Felsőházi termében (1995. december)

A tárgyalt időszakban a könyvtár jelentős aktivitást fejtett ki nemzetközi kapcsolataiban: az USA Kongresszusi Könyvtárával szoros együttműködést alakított ki, aminek következtében 1991 és 1994 között a FROST Task Force Project segítségével jelentős támogatásban részesült, és 1994-től számítógépen (IIF) elérhetővé vált a Library of Congress könyvkatalógusa is. Nőtt az együttműködés az IFLA-val és a Jogi Könyvtárak Nemzetközi Szövetségével (IALA) is, amelynek a elnöki tisztét 1992–1995 között a könyvtár munkatársa, Balázsné Veredy Katalin töltötte be.

Itt térünk ki arra, hogy a működtetés általános felügyelete mellett a főigazgató – kinevezésének kezdetétől – milyen, általa fontosnak tartott kérdésekkel foglalkozott:

1. A könyvtár jogi státuszának kérdésköre

Az Országgyűlés elnöke és a művelődési tárca vezetője közötti 1990. októberi megállapodásban vállalták, hogy országgyűlési határozatban és miniszteri rendeletben állapítják meg az OGYK működésének jogi kereteit. A könyvtár viszont 1991. január 1-jétől úgy került a legfelső államhatalmi szerv felügyelete alá, hogy ez nem történt meg. Nyilvánvaló, hogy elsősorban az új fenntartónak kellett volna szabályoznia a szervezeti keretébe visszakerülő intézményt, de az első szabadon választott országgyűlés a gyakran késő éjszakába nyúló ülésein rengeteg új feladatával küszködve nem foglalkozott ezzel a témával (és a

minisztérium sem). SZ-K. E. a könyvtár éves jelentéseiben a problémát 1991-től visszatérő panaszként ecseteli. Csak néhány példa erre: „a könyvtár jogállásának és státútumának rendezésére nem került sor”.³⁰ „A könyvtár státútuma változatlanul rendezetlen. A könyvtár jellegét és feladatait még mindig az 1976. évi 15. tv. (ún. könyvtári törvény) határozza meg. Ogy. határozat hiányában a kérdés rendezését az új Házsabály megalkotásától várjuk.”³¹

Végül 1991–1994 között a főigazgató előterjesztéseinek ellenére a könyvtár jogi státuszának rendezése – a Házsabályok megtárgyalásának és elfogadásának többszöri elhalasztása miatt – nem történt meg. Ezért az OGYK változatlanul a régi jogszabályi keretben tevékenykedett, amin az 1994 májusában alkotott ideiglenes szervezeti és működési szabályzat sem mert lényegesen változtatni. A következő országgyűlési ciklus (1994–1998) elején a képviselők viszont megalkották az új Házsabályt a 46/1994. (IX. 30.) számú országgyűlési határozat elfogadásával. Ennek 147. paragrafusára már röviden intézkedett a könyvtárról:

- „(1) A Könyvtár országos hatáskörű, nyilvános tudományos szakkönyvtár. Alapszolgáltatásai ingyenesek. Térítésmentes könyvtári és információs szolgáltatásokat nyújt az Országgyűlés, a képviselők, a bizottságok, a képviselőcsoportok, az említettek mellett dolgozó szakértők és az Országgyűlés hivatali szervezetei számára. Egyéb szolgáltatásai térítés ellenében vehetők igénybe.
- (2) A Könyvtár az Országgyűlés költségvetésében részére elkülönített költségvetésből önállóan gazdálkodik.
- (3) A Könyvtár vezetője a főigazgató, aki a Könyvtár dolgozóit illetően gyakorolja a munkáltatói jogokat.
- (4) A Könyvtár működése felett az Országgyűlés elnöke felügyeletet gyakorol.”

SZ-K. E. az OGYK 1994. évi jelentésében megelégedéssel nyugtázta, hogy a Házsabály „már rendezte a Könyvtár státútumát”.

Az elégtelen pénzügyi dotáció következtében szaporodó problémák miatt azonban egy évvel később már ismét így fogalmazott: „A Könyvtár jogi helyzete nem változott, a rendezetlenség változatlan, [...] szükséges lenne a Házsabály 147. paragrafusának olyan értelmű és tartalmú bővítése, hogy az alapító okirat nélkül működő Könyvtár számára státútumként szolgáljon”.³² A főigazgató kifogásai között szerepelt, hogy az Országgyűlés nem döntötte el a

könyvtár nyilvánosságát, illetve országos feladatkörről tudományos szakkönyvtári jellegét (ezeket pedig a Hárszabály eldöntötte), gyűjtőkörét (ezt valóban nem szabályozta). „A könyvtár státútumának tekinthető szabályozás megalkotása érdekében” 1995. június 12-én ismét előterjesztette a Hárszabály módosítására vonatkozó javaslatát. A fő problémát valójában a szűkös költségvetési keret jelentette. (Ezt pedig itt nem a státútum kérdése okozta, hanem az ország súlyos gazdasági helyzetéből fakadó költségvetési megszorítások és a könyvtárak szerepének megítélésére vonatkozó – gyakran helytelen – szemlélet.) A probléma lényegére SZ-K. E. is felhívta a figyelmet, amikor azt hangsúlyozta, hogy a Hársnak „biztosítania kell a meghatározott működés feltételeit: a megfelelő elhelyezést (raktárak és munkahelyek), munkatársi létszámot, fenntartási és működési pénzellátmányt”.³³ A főigazgató még az 1995-ben megjelent Országgyűlési Könyvtár története című könyv előszavában és az 1995 decemberében – a könyvtár megalapításának 125. évfordulója alkalmából a felsőházi üléssteremben tartott ünnepi ülésen mondott beszédében – is kitért „az alapító okirat nélkül [...] működő könyvtár” – szerinte legfontosabb – problémájára: „szükséges lenne a jelenlegi Hárszabálynak a Könyvtárra vonatkozó 147. paragrafusát és annak hét mondatát úgy kibővíteni, hogy az alapító okirat nélkül működő könyvtár számára státútumként szolgálhasson”.³⁴

2. A könyvtári helyhiány kérdésköre

Kétségtelen, hogy ezt a súlyos kérdést SZ-K. E. minden fórumon és minden jelentésben napirenden tartotta. Néhány tőle származó idézet itt is hűen tükrözi a probléma égető megoldásának szükségességét. „Az év során egyeztető tárgyalások [voltak] az OK számára épült, de más szervezet által elfoglalt területeknek a visszaadása tárgyában”.³⁵

„A könyvtár főigazgatójának a katasztrófális helyhiány enyhítéséért folytatott szívós küzdelme eredményeként könyvelhetjük el, hogy 1993-ban az Országgyűlés elnöke felszabadította a földszinti körfolyosónak korábban a Ház által igénybe vett területét. [...] Amennyire örvendetes, hogy az Európa Tanács főtitkára és a Magyar Országgyűlés elnöke közötti megegyezés alapján a könyvtár területén nyílt meg 1992 áprilisában az Európa Tanács Információs és Dokumentációs Központja, annyira sajnálatos, hogy a helyhiány mindkét intézmény munkáját erősen zavarja: az információs központ már kinőtte azt a területet, amelyet a könyvtár átengedett, a könyvtár pedig azóta ezt is nélkülözi. [...] A raktárak teljesen megtel-

tek – amint ezt az Állami Számvevőszék vizsgálata is megállapította 1992-ben. [...] A képviselőknek a saját könyvtárukban még mindig nincs saját olvasótermük. [...] 1100 polcfolyóméternyi anyagot tárol ideiglenesen és szíveségből az OSZK törökbálinti raktárában, [...] a visszaállítást félvétenként sürgetik.”³⁶

„Változatlanul megoldatlan raktárunk bővítése. Ez ügyben többször kértük a felügyeleti szerv intézkedését”.³⁷

„A Könyvtár elhelyezésében 1995-ben sem történt javítás [...] a könyv- és folyóirat-raktárak megteltek.”³⁸

A súlyos problémát a Ház a folyamatosan ülésező országgyűlés megnövekedett helyigényei miatt nem orvosolta.

A helyhiány a dolgozók munkakörülményeit is kedvezőtlenül befolyásolta. Ennek szemléltetésére csak két kiragadott példa: „általános és tarthatatlan mértékű a zsúfoltság”,³⁹ „még a könyvtárban dolgozó három szakigazgatónak sincs saját munkaszobája”.⁴⁰

3. A pénzügyi fedezet kérdésköre

Valójában csaknem valamennyi probléma megoldatlanságára súlyos kihatással volt a drasztikus takarékosági intézkedések és költségvetési megszorítások fokozódása. Jellemző „a megfelelő működési feltételek hiánya: az állománygyarapítási keret elégtelensége és a másolási géppark teljes elöregedése”.⁴¹ „Az amerikai támogatás megszünte miatt a számítógépes parkunkat csak kis számban tudtuk bővíteni”.⁴² „A klímaberendezés, a számjelző készülék és a mikrofilmleolvasók is nagyjavításra [...] szorulnának”.⁴³ „A köztészeti munka is részben anyagi okok miatt csökkent [...] Ennek már sajnos komoly állományvédelmi következményei is vannak”.⁴⁴

SZ-K. E. a helyhiány csökkentésére azt javasolta, hogy ha a Ház nem tud saját területéből átengedni, akkor „szíveskedjék folytatni a Könyvtár előző fenntartója, a Művelődésügyi Minisztérium által 1988-ban megkezdett raktárkorszerűsítési programot, és [...] tömörraktározásra alkalmassá átépíttetni az emeleti északi nagyraktárt. Ez körülbelül egy évtizedre megoldaná a Könyvtár állományraktározási gondját.”⁴⁵

Ilyen nagyságrendű beruházásra, amikor a napi működtetés fenntartását is nehezen lehetett biztosítani, és az intézmény pl. jelentős mértékben kényszerült a külföldi folyóirat-megrendeléseket csökkenteni, nem volt pénzügyi fedezet (visszaemlékezve: ekkor jelentek a Bokros-csomag megszorító intézkedései). A nehéz helyzetet elsősorban az objektív körülmények

okozták (más könyvtáraknál is számos példát említhetnénk), ezek mellett a szubjektív emberi tényező sokkal kisebb szerepet játszott.

Eközben és a problémákkal harcolva 1991 elejétől 1995 végéig terjedő időben – az éves jelentések számadatai alapján – az OGYK állománya 660 747 kötetről 724 310 kötetre nőtt, a beérkezett 1634 féle külföldi és magyar periodika száma 1699 lett (a 184 külföldi periodika lemondása 1996-ban éreztette hatását). A beiratkozott olvasó száma 1991-ben 5619 volt, 1995 végén 7942, a könyvtárlátogatók száma 49 964-ról, 38 453-ra csökkent (a könyvtár 1995-ben egy helyett két hónapig tartott zárva), a kötetforgalom 165 568-ról 195 552-re, a létszám 88-ról 94-re változott. Az OGYK tehát az új szervezeti keretben, az új főigazgató regnálása idején is igyekezett folyamatos működési feladatait naprakészen, a sok nehézség ellenére, hiánytalanul elvégezni.

SZ-K. E. ötévi tevékenységét egyfajta precizitás jellemezte; kollégáival nem tartott jó kapcsolatot. (Csupán Veredy Katalinnal, a könyvtár volt főigazgatójával osztotta meg időnként gondolatait.) Döntéseit többnyire vélemények kikérése nélkül, egyedül hozta, munkatársaival – akik a kívülről hozott vezetőt nem kedvelték – bizalmatlan volt, és szigorúan tartotta a három lépés távolságot.

A főigazgató ötéves kinevezése 1996. február 14-én lejárt, SZ-K. E. – majdnem 68 évesen – újból nyugdíjba vonult. Folytatta hivatkozáselmzési kutatásait, tovább vizsgálta a szakirodalmi avulás, informatikai felezési idő problematikáját. 1996 és 2008 között még számos tanulmánya jelent meg a *Tudományos és Műszaki Tájékoztatásban* és a már fentebb említett külföldi folyóiratokban. 2003-ban kétnyelvű kolligátumként a szerző kiadásában⁴⁶ jelentette meg kutatási eredményeit, az 1987 és 2002 között 11 magyar és 7 külföldi folyóiratban publikált közleményeit.⁴⁷ Műveit írógépen írta, az idegen nyelvre fordítással és a számítógépre írással más személyt bízott meg. 2008-ban 80 éves korában befejezte kutatásait,⁴⁸ és megírta részletes önéletrajzát. Szellemileg élete végéig friss maradt, de életének utolsó évtizedében már nem publikált.

Felesége 2003-ban bekövetkezett halála után egyedül élt. Életét – a családját és személyét ért jogtalan kirekesztés miatt – végig üldöztetési attitűddel és sértettséggel vegyes belső tartás és büszkeség jellemezte. Kutatási tevékenységét meg nem alkuvó kitartással, hangyaszorgalommal végezte. Rákos megbetegedésben hunyt el 2017. október 5.-én, Budapesten.⁴⁹

Befejezésül illik önéletrajzának utolsó mondatát idéznem: „SZ-K-E. szakképzett amatőrként a tudománynak és nem a tudományból élt”.

Jegyzetek

1. ZÁCH Alfréd: Száz éve született Száva-Kováts József = *Légtör*, 1998. 4. sz. 26–27. p. – SZ-K. E. önéletrajzában 1994-et jelöli meg a rehabilitáció évének.
2. A régi Collegium magyarországi tagjai, 1895–1950. In: Szabadon szolgál a szellem. Tanulmányok és dokumentumok a száz esztendeje alapított Eötvös József Collegium történetéből 1895–1995. Bp. Eötvös Collegium, 1995. 251. p.
3. RADNAI Gyula: „...ki néma volt netán s csak lelkesedni rest...” Károlyházy Frigyes eltávolltása az Eötvös Collegiumból 1949-ben = *Természet Világa*. Melléklet, 2014. március. 34. p.
4. Földrajzi Közlemények, 1948. 30–45. p.
5. GINELLI Zoltán: Kritikai földrajzok. A magyar földrajztudomány szovjetizációja. Lásd: a Szerző honlapján 2017. február 24.
6. SZÁVA-KOVÁTS Endre tudományos önéletrajza. 2008. szeptember 10. 1. p. (Az önéletrajzot legközelebbi élő rokona, Bán Ágnes bocsátotta rendelkezésemre, amiért ezúton is köszönetemet fejezem ki.)
7. Uo.
8. Bán Ágnes szíves közlése.
9. Lásd az 6. számú jegyzetet: 2. p.
10. Lásd a 6. sz. jegyzetet: 7. p.
11. Önéletrajzi információ és Bán Ágnes közlése.
12. Disszertációja: A város fogalma és meghatározásai a magyar földrajzi irodalomban 1867–1964. Bp. ELTE TTK, 1964. 117 p.
13. Második disszertációja: Adatok, szempontok és példák a földrajztudomány speciális osztályozási szakrendszereinek történeti-módszertani megítéléséhez. Bp. ELTE BTK, 1970. 224 p.
14. Lásd a 6. sz. jegyzetet: 2. p.
15. Az osztályozás mai helyzete és értékelése a tudományos tájékoztatás szempontjából; Az osztályozás válságának „formalista” tárgyalása = *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, 1972. 75–98. és 771–783. p.
16. 277–289. p. A földrajzi tájelmélet mai állása és alapvető filozófiai problémái.
17. Magyarul lásd: Az „alkalmazott” földrajz problémája = Magyar

- Tudomány, 1966. 99–110. p.
18. Erdkundlicher Schein und geographische Fiktion: Zur Phänomenologie der „geographischen Landschaft“ = Geographica Helvetica, 1976. 83–92. p.
19. Ezeket önéletrajza mellékleteként sorolta fel. Ld. SZ-K. E. tudományos munkássága. 7 p.
20. Bán Ágnes közlése.
21. A szakirodalom avulási sebességének „felezési idő”-je: vizsgálat az „informatikai felezési idő” mint szakirodalom-avulási mutatószám formális-számszaki és tartalmi-informatikai értékének megállapítására. Kandidátusi értekezés, Bp. 1975. 319 p.
22. Az informatikai felezési idő. A szakirodalom-avulás informatikai mutatószámának felülvizsgálata. Bp. OMDK, 1979. 403 p.
23. Az „Ortega-hipotézis” hivatkozat-elemzéses „cáfolata” és ennek indexelt szakirodalmi hatása. Citátum- és szakirodalom-kritikai esettanulmány. Akadémiai doktori értekezés, Bp. 1987. II, 282 p.
24. Ld. az MTA.hu archívuma alatt.
25. Bp. Száva-Kováts Endre, 1994. 311 p.
26. Önéletrajzi információ és Bán Ágnes közlése.
27. E cikk szerzője a tárgyalt időszakban a könyvtár történetének írója és egyik osztályának vezetője volt, a tényeket valóságúen személyes ismeretanyaga és tapasztalatai alapján közli.
28. A döntésben valószínűleg az Eötvös Kollégiumhoz való kapcsolódásuk játszhatott szerepet. Szabad György, aki évekip a kollégium tanára volt, SZ-K. E.-t – Bán Ágnes véleménye szerint – pártállami kitesztettségéért akarta a kinevezéssel kárpótolni.
29. A könyvtár történetének kronológiája In: JÓNÁS Károly–VEREDY Katalin: Az Országgyűlési Könyvtár története 1870–1995. Bp. Magyar Országgyűlés, 1995. 356–359. p. és az OK éves jelentései alapján.
30. Az OGYK éves jelentése, 1992. 4. p.
31. Az OGYK éves jelentése, 1993. 4. p.
32. Az 1995. évi jelentése. 2. p.
33. Uo. OGYK
34. Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 1996. 2. sz. 13–14. p.
35. Az OGYK 1992. évi jelentése. 5. p.
36. Az OGYK 1993. évi jelentése. 6. p.
37. Az OGYK 1994. évi jelentése. 2. p.
38. Az OGYK 1995. évi jelentése. 3. p.
39. OGYK 1995. évi jelentése. 3. p.
40. OGYK 1993. évi jelentése. 6. p.
41. Uo.
42. OGYK 1994. évi jelentése. 3. p.
43. Az OGYK 1995. évi jelentése. 6. p.
44. Uo.
45. Uo. 4. p.
46. Száva-Kováts Endre: Non-indexed literature citedness: Eponymal and indirect-collective referencing. Studies in literature science = A nem indexelt szakirodalmi hivatkozottság: Az eponimikus és a közvetett-kollektív hivatkozás. Szakirodalom-ismereti tanulmányok. Bp. Szerző, 2003. 283 p.
47. Önéletrajzi információ.
48. Bán Ágnes közlése.
49. E bekezdés is legközelebbi rokona, Bán Ágnes közlése.

Beérkezett: 2018. október 8.

150 éves az Országgyűlési Könyvtár és a Magyar Könyvtárosok VIII. Világtalálkozója

Az Országgyűlési Könyvtár 150 éves évfordulója alkalmából 2018. november 6-án a Magyar Könyvtárosok VIII. Világtalálkozójának első napján könyvtárszakmai konferenciára került sor az Országházban. Az emlékülésen elhangzott előadások részben az Országgyűlési Könyvtár történetével és jelenével, részben az európai kultúra és a nemzeti örökség kérdéseivel foglalkoztak.

(Forrás: IFLA-HUN, 2018. október 18. Haraszi Katalin híréből)